

OPINIE O DZIAŁALNOŚCI I DOROBKU NAUKOWYM PROF. JERZEGO ZUBRZYCKIEGO

Ogarnięcie w jednej, zwięzłej ocenie całokształtu działalności naukowej i organizacyjnej Profesora Jerzego Zubrzyckiego jest bardzo trudne. Jest on socjologiem i demografem, który poświęcił niemal całą swą aktywność naukową problematyce migracyjnej i etnicznej. Uproszczeniem byłoby jednak "zaszufladkowanie" działalności naukowej Profesora Zubrzyckiego tylko do zagadnień etnicznych. Jest socjologiem empirykiem, który napisał swe najważniejsze prace w oparciu o bogate materiały źródłowe, a jednocześnie funkcjonuje w nauce jako teoretyk wielokulturowości. Jest naukowcem w najbardziej restryktywnym znaczeniu tego słowa, a równocześnie zawsze bardzo angażował się i ciągle angażuje w działalność polityczną i organizacyjną.

Początki działalności naukowej Profesora związane są z przemianami i doświadczeniem polskiej emigracji żołnierskiej bezpośrednio po zakończeniu drugiej wojny światowej. Pierwsza praca naukowa Profesora Zubrzyckiego po studiach w Wielkiej Brytanii poświęcona była procesom przystosowania polskich emigrantów do społecznej sytuacji w Wielkiej Brytanii. Praca ta okazała się istotnym dorobkiem w jego twórczości naukowej. Dowodem na to jest fakt, że ukazała się ona drukiem, a jej recenzentem i autorem przedmowy wydawniczej był Florian Znaniecki. Również Florian Znaniecki był, w roku 1954, promotorem rozprawy doktorskiej Jerzego Zubrzyckiego. Rozprawa ta dotyczyła przemian społecznych i demograficznych w powojennej, komunistycznej Polsce. Widoczne są w niej cechy twórczości naukowej Profesora Jerzego Zubrzyckiego, które stanowiły i stanowią o wartości jego naukowego piśarstwa. Do cech tych zaliczyłbym przede wszystkim wzorcowe metodologiczne połączenie różnych materiałów i źródeł empirycznych. Analizy trendów demograficznych ukazane są jako skutki procesów społecznych i politycznych, dzięki czemu możliwe było ich zrozumienie i wyjaśnienie. Mimo wysokiej wartości naukowej praca ta, podobnie jak inne ówczesne publikacje J. Zubrzyckiego, podobnie jak przez następne kilkadziesiąt lat późniejsze jego prace, nie mogły być w kraju – ze względów politycznych – znane szerszym odbiorcom.

Zasadniczy okres w działalności naukowej i organizacyjnej Profesora Zubrzyckiego rozpoczął się w roku 1956, gdy wyjechał do Australii, gdzie podjął pracę na Australian National University. Z tego okresu pochodzą znaczące prace J. Zubrzyckiego dotyczące emigracji, publikowane m.in. w "Population Studies", "International Migration" oraz w pracach zbiorowych i samodzielnych publikacjach. Powstały wtedy ważne rozprawy metodologiczne, dotyczące procesów migracyjnych i badań empirycznych nad procesami osadnictwa i przystosowania imigrantów do nowych warunków kraju osiedlenia. Za teoretyczny i metodologiczny wzorec dla wielu badaczy problemów imigracji, nie tylko w Australii, ale także w Wielkiej Brytanii, Kanadzie i USA, służyły przez lata opublikowane w latach 1960 - 1966 rozprawy, w których J. Zubrzycki dokonał wieloaspektowych analiz zbiorowości imigrantów w Australii. Rozprawy te ukazują, jak wiele informacji można było uzyskać z suchych danych spisowych, jeżeli się je odpowiednio przetworzyło i zinterpretowało. Spoza licznych statystycznych tabel wylaniał się wielowymiarowy obraz zbiorowości imigrantów oraz szereg problemów społecznych, których rozwiązanie mogło być podjęte tylko po ich prawidłowym rozpoznaniu i wyjaśnieniu naukowym. Analizy statystyczne łączone były z innymi materiałami empirycznymi, w tym głównie z materiałami autobiograficznymi i innymi dokumentami osobistymi, typowymi dla metodologii humanistycznej.

Problemy przystosowania imigrantów do australijskiej rzeczywistości zostały najpełniej ukazane na konkretnym przykładzie w książce *Settlers of the La Trobe Valley*, opublikowanej przez J. Zubrzyckiego w roku 1964. Książka ta zasługuje na szczególną uwagę. Obraz górniczej społeczności, jaki wyłonił się z przeprowadzonych przez Prof. J. Zubrzyckiego analiz, jest wielowymiarowy i socjologicznie pełny. Za największą wartość tej pracy uważałbym doskonale metodologicznie połączenie bardzo różnych materiałów empirycznych, używanych dotychczas na ogół oddzielnie na gruncie dosyć różnych teoretycznych i metodologicznych orientacji w socjologii i demografii. Są tam więc analizy przestrzenne, zbliżone do amerykańskiej szkoły ekologicznej, znanej jako szkoła chicagowska, ale wolne od wyraźnych w tej szkole założeń naturalistycznych. Są bardzo bogate materiały statystyczne, wykorzystywane w owym czasie, szczególnie w USA, w kierunkach i bada-

niach socjologicznych o orientacji neopozytywistycznej. Jest wiele z elementów obserwacji zewnętrznej, charakterystycznej dla różnych postaci behawioryzmu. I jest wreszcie to, co stanowi o największej, moim zdaniem, wartości tej pracy, a co Profesor Zubrzycki przejął od jednego ze swoich mistrzów i promotora swej rozprawy doktorskiej, Floriana Znanieckiego – współczynnik humanistyczny i bogate materiały biograficzne. Właśnie te materiały – długie biografie i subiektywne opisy i oceny swej wcześniejszej i obecnej sytuacji indywidualnej i społecznej mieszkańców doliny La Trobe, pozwoliły na odtworzenie ich starego i nowego świata, oraz procesów przechodzenia od pierwszego do drugiego. Połączenie różnych materiałów i metod ich gromadzenia nie miało nic z eklektyzmu – stanowiło syntezę i kolejny wzorzec dla badaczy społeczności imigranckich i osadniczych – nie tylko w Australii. Podobne analizy powstawały w latach następnych w wielu krajach – trudno powiedzieć konkretniej, które z nich były bezpośrednio czy pośrednio inspirowane przez książkę J. Zubrzyckiego. Z całą pewnością mogą wskazać na kilka podobnych, choć nie tak doskonałych prac wykonanych przez badaczy polskich w USA. Problemy analizowane na przykładzie mieszkańców z Latrobe były znacznie szersze niż przystosowanie imigrantów do australijskiego społeczeństwa. Były to problemy imigrantów w wielu społeczeństwach wieloetnicznych.

Kolejne fale emigracji do Australii, głównie europejskiej, w latach sześćdziesiątych i dekadach następnych oraz problemy ich przystosowania do australijskich warunków wymagały nowych decyzji politycznych i społecznych. Decyzje te, konkretniej polityka wobec imigrantów i ich potomków w krajach osadnictwa nie mogła być trafna bez właściwych diagnoz naukowych. Ale z kolei diagnozy, nawet trafne, i programy polityki oparte o te diagnozy nie docierały łatwo do rządów i innych instytucji krajów osiedlenia. Działalność Profesora Zubrzyckiego na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych jest przykładem połączenia aktywności naukowej i publicznej. Prof. Zubrzycki jest uważany za twórcę australijskiej polityki wielokulturowości, oficjalnie zapoczątkowanej w roku 1973, a poprzedzonej długim okresem formalnych i nieformalnych działań na różnych szczeblach australijskiej polityki. Nazwa twórca polityki wielokulturowości jest trafna w stosunku do Profesora głównie dlatego, że jest on autorem teoretycznych, czy nawet wręcz filozoficznych podstaw takiej polityki. I w tym przypadku widać, że konkretne problemy australijskiej polityki wobec imigrantów łączyły się z podstawowymi problemami wielokulturowości i wieloetniczności licznych społeczeństw współczesnego świata. Mimo upływu ćwierćwiecza problemy te nie straciły na aktualności – przeciwnie, jawią się jako jedno z politycznych i kulturowych wyzwań współczesności. Wielokulturowość może być traktowana jako konkretny problem polityki wewnętrznej Australii, Kanady, USA, ale także w coraz większym stopniu jest to problem wielu krajów europejskich, w których na stałe osiedlają się imigranci i ich potomkowie. Ale wielokulturowość to także spontanicznie zachodzące procesy społeczne i polityczne, które muszą być jakoś sterowane czy kontrolowane. Wielokulturowość to także problem teoretyczny, naukowy – i tu widać wyraźną rolę Profesora Zubrzyckiego jako teoretyka.

Profesor Zubrzycki przyjął, jak sądzę, koncepcję centrum-peryferii, nawiązując do Edwarda Shilsa i Steina Rokkana, za centralną kategorię analizy problemów wielokulturowości społeczeństw pluralistycznych. Rozwinął i zmodyfikował obie te koncepcje i przystosował je do analizy relacji między centralnymi (core) i peryferyjnymi elementami kultury i struktury społecznej. Problem bardziej praktyczny, wynikający z tych ogólnych teoretycznych analiz, sprowadzał się do pytań o możliwości i warunki włączenia peryferyjnych kultur i grup imigrantów w obręb kultury dominującej bez zasadniczych zmian tych kultur i jednocześnie bez pozostawiania ich na marginesie głównego nurtu kultury i życia społeczeństwa przyjmującego. Wielokulturowość jako proces społeczny i jako polityka zawiera się między dwoma biegunowymi modelami. W jednej skrajnej postaci polityka wielokulturowości może przybrać postać łagodnej formy asymilacji i sprowadzać się wyłącznie do tolerowania czy nawet pewnego promowania etnicznego folkloru (ubiorów, kuchni, śpiewu i tańca), podczas gdy wszystkie rzeczywiście istotne elementy kultury imigrantów są marginalizowane i ulegają stopniowemu zanikowi. Druga skrajna postać tej polityki to zakwestionowanie ważności tzw. rdzenia wartości kultury większości, co prowadzić może łatwo do przekształcenia społeczeństwa wielokulturowego w federację równych kultur etnicznych i zaniku zespołu wartości wspólnych. Rzeczywiście efektywna i równocześnie stabilna dla całego społeczeństwa polityka musi unikać obu tych skrajności. Nie może ona zagrażać centralnym wartościom kultury dominującej, a jednocześnie powinna umożliwiać zachowanie żywych kultur mniejszości etnicznych. Prof. Zubrzycki zaproponował taki model polityki, a jego realizację należy uznać w znacznym zakresie za sukces australijskiej polityki oraz za model, który może być wykorzystany

w innych krajach. Zaproponowane przez Prof. Zubrzyckiego spojrzenie na relacje między wartościami kulturowymi centralnymi i peryferyjnymi może być przydatne przy analizach nie tylko relacji etnicznych.

Profesor Jerzy Zubrzycki należy do tego typu i tej klasy uczonych, których dorobku i zakresu wpływów naukowych nie można ograniczyć do jednej naukowej dyscypliny.

Skoncentrowałem się tylko na kilku aspektach naukowej i praktycznej działalności Profesora Zubrzyckiego. Pomijam dokładniejszą analizę jego szerokiej i wieloaspektowej aktywności organizatorskiej – był twórcą socjologii na kilku amerykańskich uniwersytetach, wykładał w Wielkiej Brytanii, USA, Kanadzie, Włoszech. Także w Polsce, ale tylko w formie referatów i odczytów. Nie wiem jak mierzyć precyzyjnie jego wpływ na socjologię polską i polskich socjologów. Miał on i ma nadal niewątpliwy wpływ na polskich badaczy zagadnień polonijnych i etnicznych. Zaproponowane przez Prof. Zubrzyckiego empiryczne badania procesów asymilacji strukturalnej, w których zmodyfikował on w znacznym stopniu propozycje amerykańskiego socjologa Milтона Gordona, znalazły wielu kontynuatorów w Polsce. Jego porównawcze analizy przemian stratyfikacji społecznej zbiorowości imigranckich w Kanadzie i Australii stanowiły metodologiczny wzorzec międzynarodowych badań porównawczych. Wspomniana wyżej książka o osadnikach w La Trobe Valley pozostała w literaturze jako klasyczne dzieło z zakresu badań etnicznych. Na konferencji w Krakowie w roku 1975, pt. "Stan i potrzeby badań nad zbiorowościami polonijnymi", był Profesor Zubrzycki nieformalnym współautorem twórczości wtedy szerokiego, interdyscyplinarnego programu badań nad Polonią. Ale chyba najbardziej oddziałał Prof. Zubrzycki poprzez swój ogólny paradygmat badań nad procesami migracyjnymi i przemianami zbiorowości imigranckich. Paradygmat ten określiłbym jako swoistą metodę integralną, która polega w tym przypadku na łączeniu w badaniach różnych źródeł i wielu koncepcji ich analizy. Jest Prof. Zubrzycki wielkim uczniem Floriana Znanieckiego, ale w swej działalności naukowej wychodzi daleko poza analizy dokumentów osobistych, nie zatracając przy tym podstawowych cech badań naukowych charakterystycznych dla zastosowania współczynnika humanistycznego.

Przyznanie Profesorowi Jerzemu Zubrzyckiemu honorowego doktoratu Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza jest tylko drobną częścią uznania i szacunku, jaki mu się jako naukowcowi i jako Polakowi działającemu na obczyźnie należy.

Grzegorz Babiński

Profesor Jerzy Zubrzycki jest postacią legendarną w nauce polskiej oraz w najszerzych kręgach polskiej inteligencji w kraju i za granicą.

Urodził się w 1920 r. w Krakowie, gdzie zdał jeszcze w latach przedwojennych maturę i odbył zasadniczą służbę wojskową. Początkowy okres okupacji spędził w Polsce angażując się w działalność konspiracyjną, dzięki której – jako oficer łącznikowy Armii Krajowej – znalazł się w następnych latach w Wielkiej Brytanii. Za działalność tę uzyskał wysokie odznaczenia polskich i brytyjskich władz wojskowych. Po zakończeniu działań wojennych i demobilizacji wybrał na dalszą drogę życia działalność naukową.

W 1945 r. zapisał się na Uniwersytet Londyński, uzyskując w 1948 r. stopień Bachelor of Science, a w 1952 r. stopień Master of Science za pracę *The Adjustment of Polish Immigrants in Britain*. Pracę tę polski socjolog Florian Znaniecki uznał – przy okazji obrony dysertacji doktorskiej – za spełniającą wymogi pracy habilitacyjnej. Ukazała się ona w renomowanym wydawnictwie holenderskim Martinus Nijhoff w Hadze, w 1956 r.

Pracę doktorską pt. *Social Change and Population in People's Poland* obronił w Londynie na Polskim Uniwersytecie na Obczyźnie (PUNO) w 1954 r. Promotorem tej pracy był Florian Znaniecki.

W 1956 r. Jerzy Zubrzycki osiedlił się na stałe w Australii, gdzie objął stanowisko samodzielnego pracownika nauki w Australian National University (ANU), w Canberze. W kolejnych latach pełnił na tym uniwersytecie funkcje wykładowcy demografii i socjologii, a w 1956 r. objął stanowisko profesora socjologii. W 1970 r. na tymże uniwersytecie – stał się organizatorem i założycielem Wydziału Socjologii. Pozostał szefem Wydziału aż do swego przejścia na emeryturę w 1986 r.

Prof. Jerzy Zubrzycki rozwijał wielostronną działalność naukową nie tylko na własnym uniwersytecie (ANU – Canberra), lecz także na wielu innych uczelniach i instytutach naukowych

zarówno australijskich jak i zagranicznych. Wymienimy tu dla przykładu: Visiting Lecturer in Sociology, University of Texas, Austin, USA (1962 - 63); Visiting Professor in Sociology, Brown University, Rhode Island, USA (1968 - 69); Visiting Research Professor in Sociology, Carleton University, Ottawa, Kanada (1973 - 74); Scholar-in-Residence, Rockefeller Foundation, Bellagio Study Centre, Włochy (1981). Nie przestał udzielać się w dydaktyce uniwersyteckiej także po przejściu na emeryturę. Pracował m.in. jako Scott Fellow, Ormond College, University of Melbourne, Australia (1987); Visiting Professor, Pennsylvania State University, USA (1987); Geelong Fellow, Deakin University, Victoria, Australia (1988). Można powiedzieć, że stał się uczonym światowej sławy, czynnym jako profesor i badacz naukowy w liczących się środowiskach naukowych Ameryki, Europy i Australii.

Tę niezwykłą popularność zawdzięcza przede wszystkim swemu bardzo wysoko cenionemu twórczemu dorobkowi naukowemu.

Najogólniej rzecz ujmując dorobek ten polega przede wszystkim na badaniach procesów masowych migracji ludności w świecie współczesnym oraz procesów tzw. multikulturalizmu jako skutku tych migracji. Jego badania nad migracjami ludności otwiera praca magisterska wydana pt. *The Immigrants in Britain. A Study of Adjustment* (Hague 1956). Autor wyznaje, że w pracy tej oparł się przede wszystkim na założeniach dzieła W. I. Thomasa i F. Znanieckiego *The Polish Peasant in Europe and America*. W przedmowie do książki J. Zubrzyckiego Znaniecki napisał: "I do not know any individual study of a relatively large, widely spread, and continually changing immigrant group which is so thorough and well integrated. Even more important is its content, especially the reference of this recent immigration to the historical past and its comparison with immigrant groups in other countries [...]. Dr Zubrzycki's study of these associations and their functions is very effectual and instructive". Książka ta stała się opracowaniem wzorcowym dla uczonych polskich podejmujących ten temat w krajach, w których powstały po ostatniej wojnie większe skupiska Polaków.

Szczególnie cenne osiągnięcia naukowe wiążą się wszakże z podjęciem przez Profesora Jerzego Zubrzyckiego badań nad procesami tzw. multikulturalizmu, które rozpoczął w Australian National University (ANU), po osiedleniu się w Australii. Bardzo szczegółową charakterystykę tych badań, ich walorów twórczych i znaczenia w rozwoju metodologii badań nie tylko w Australii i nie tylko z punktu widzenia budowy warsztatu naukowego, ale także ze względu na praktyczne zastosowania w polityce społecznej – zawiera bardzo gruntownie opracowany wniosek Rady Wydziału Nauk Społecznych UAM w Poznaniu w sprawie nadania Prof. Jerzemu Zubrzyckiemu tytułu doktora *honoris causa*. Powtórzmy najważniejsze punkty tej charakterystyki.

- 1) Zasadniczy okres działalności naukowej Prof. Jerzego Zubrzyckiego rozpoczął się w 1956 r. Z tego okresu pochodzą Jego bardzo ważne prace i rozprawy metodologiczne dotyczące przeobrażeń emigranckich grup kulturowych w ich nowych krajach osiedlenia. Jako teoretyczny, metodologiczny i empiryczny wzorzec tych badań wymienić należy dwie rozprawy pt. *The Study of Immigrants in Australia* opublikowane w pracach zbiorowych ANU (Canberra 1960). W rozprawach tych przeprowadził Autor wieloaspektowe analizy zbiorowości imigranckich w Australii wykonując mistrzowskie studia danych zawartych w spisach ludności.
- 2) Niezwykle wartościową monografią socjologiczną jest wydana w 1964 r. książka pt. *Settlers of the La Trobe Valley* poświęcona osadzie górniczej zamieszkałej głównie przez imigrantów pracujących w kopalni węgla brunatnego. Za szczególną wartość tej pracy uznano wzorcowe metodologicznie połączenie rozmaitych materiałów empirycznych, analizowanych dotychczas na gruncie różnych założeń teoretycznych. Autor w analizach swych posługuje się dyrektywą współczynnika humanistycznego sformułowaną przez Floriana Znanieckiego.
- 3) Prof. Jerzy Zubrzycki zaakceptował koncepcję center-periphery sformułowaną przez antropologa Edwarda Shilsa w jego książce *Center - periphery. Essays in Macrosociology* (Chicago 1975). Rozwinął tę koncepcję i przystosował ją do analizy podstawowych i peryferyjnych elementów kultury i struktury społecznej. Uczynił tę koncepcję centralną kategorią analizy problemów wielokulturowości społeczeństw pluralistycznych.
- 4) Dzięki swym rozprawom metodologicznym, monografiom socjologicznym i działalności organizacyjnej Prof. Jerzy Zubrzycki uznawany jest za ojca australijskiej polityki wielokulturowości. Wysoką rangę, jaką uzyskał w nauce nie tylko australijskiej potwierdza jeden z najwybitniejszych kontynuatorów tych badań w Australii, polski imigrant profesor Jerzy Smolicz. W swojej książce *Culture and Education in a Plural Society* (Canberra 1979,

s. XXII) J. Smolicz pisze: "Continuity of research effort and theory bildings is (...) very much less marked in social, as compared to natural sciences, but an acknowledgement of a debt to pioneers in this complex field of overlapping theories, ideologies and techniques is undoubtedly requiered. Foremost among them is Professor Jerzy Zubrzycki, who by his studies of European immigrants in Australia has not only illuminated the problem in both theoretical and practical perspectives and won international renown in the field, but has put Australian scholarship in sociology on an international level of excellance".

Działalność Prof. Jerzego Zubrzyckiego w Australii nie ogranicza się oczywiście do wyników na niwie nauki. Oddzielny rozdział tej działalności stanowią osiągnięcia społeczno-organizacyjne. Uczony ten pełnił wiele odpowiedzialnych i zaszczytnych funkcji kierowniczych w instytucjach naukowo-badawczych i wydawniczych. Po wojnie, w latach 1952 - 1955 pracował m.in. jako Senior Research Officer oraz Principal Research Officer w Ministerstwie Spraw Zagranicznych Wielkiej Brytanii. W latach następnych pełnił funkcje przewodniczącego, wiceprzewodniczącego lub członka władz naczelných w takich instytucjach jak m.in.: The Australian and New Zealand Journal of Sociology (założyciel i pierwszy redaktor 1964 - 1970); Sociological Association of Australia and New Zealand (przewodniczący 1971 - 1972); Research Committee on Migration przy International Sociological Association (1972 - 1978); Academy of Social Sciences in Australia (1974 - 1977); Australian and New Zealand Association for the Advancement of Science (przewodniczący Sekcji Socjologii 1972 i 1979).

Zapisał się chlubną działalnością także w dziejach wielu organizacji społeczno-charytatywnych i społeczno-kulturalnych jak m.in.: Life Line (przewodniczący 1977 - 1980); Australian Ethnic Affairs Council (przewodniczący 1977 - 1981); Australian Institute of Multicultural Affairs (konsultant rządu australijskiego w sprawach polityki wielokulturowości od 1978); Ethnic Affairs Task Force (przewodniczący przy Radzie Rządu Australijskiego dla spraw etniczno-populacyjnych 1981 - 1983); Australian Institute of Polish Affairs (przewodniczący od 1991); Pontyfilakna Akademia Nauk Społecznych w Watykanie (członek od 1994).

Inną chlubną kartę działalności Profesora Jerzego Zubrzyckiego stanowią Jego kontakty z polskimi środowiskami społeczno-kulturalnymi i naukowymi w Warszawie, Krakowie i Poznaniu. Uczestniczył m.in. w organizowanych w kraju Spotkaniach Zagranicznych Uczonych Polskiego Pochodzenia. Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Socjologicznego zaszczylił Go godnością członka honorowego Towarzystwa.

Bardzo bliskie stosunki wiązą również Profesora J. Zubrzyckiego ze środowiskiem poznańskim, gdzie w okresie międzywojennym działał Jego późniejszy mistrz naukowy Florian Znaniecki. Prof. J. Zubrzycki jest członkiem Rady Fundacji Naukowej im. Floriana Znanieckiego w Poznaniu. W 1990 r. wygłosił w Instytucie Socjologii UAM odczyt pt. *Przyszłość polskiej emigracji* – inaugurując zarazem cykl posiedzeń naukowych Fundacji. Należy ponadto przypomnieć, że OO. Zmartwychwstańcy z Poznania korzystają z możliwości konsultacji w Jego zakładzie naukowym w Australii w sprawach dotyczących ich działalności misyjnej w multikulturowym społeczeństwie australijskim.

Nie można w końcu pominąć wspomnienia o udziale i zasługach Jerzego Zubrzyckiego w walce obronnej RP w 1939 r. (otrzymał Krzyż Walecznych) oraz w działalności konspiracyjnej AK w kraju i poza granicami – jako kuriera wojennego między Warszawą a Londynem oraz oficera dla zadań specjalnych w Wielkiej Brytanii, Afryce Północnej i Włoszech. Za działalność tę otrzymał zaszczytne odznaczenia jak m.in.: Srebrny Krzyż Zasługi z Mieczami (1943); Order of British Empire (MBE, 5 kl. Military Division 1945); Order of British Empire (CBE, 3 kl. Civil Division 1978); Krzyż Komandorski OOP z Gwiazdą Restituta, 2 kl. 1991).

Reasumując: dzięki wybitnym osiągnięciom naukowym w dziedzinie teorii i praktyki multikulturalizmu w państwach o złożonej strukturze etnicznej spowodowanej przez współczesne procesy migracyjne w skali globalnej oraz niezwyklej aktywności dydaktyczno-naukowej i społeczno-organizacyjnej, a także międzynarodowemu uznaniu i autorytetowi, jakie osiągnął w środowiskach naukowych na kontynencie europejskim, amerykańskim i australijskim – oceniam wniosek Rady Wydziału Nauk Społecznych UAM jako zasługujący na całkowite poparcie, a zatwierdzenie tego wniosku przez Senat UAM jako wyraz zaszczytu dla Alma Mater Posnaniensis.

Zygmunt Dulczewski

Wystarczy pobieżne przejrzanie dokumentów zebranych jako uzasadnienie tego wniosku, by zdać sobie sprawę, że biografia prof. Zubrzyckiego, jej bogata treść, nie tyle wymagają uzasadnień, ile raczej pochwały. Nawet jeżeli nie interesuje nas całość tej biografii, ale jej pewne części związane z działalnością akademicką Jerzego Zubrzyckiego i niektórymi elementami jego działalności publicznej, cokolwiek zamierzamy omówić, zebrany materiał okaże się wart przede wszystkim pochwały. Spróbujmy więc podzielić dorobek Profesora na pewne części, by łatwiej dokonać przeglądu i oceny. Najpierw jednak krótkie przejrzanie dorobku poznawczego, naukowego, w ścisłym tego słowa znaczeniu.

Ta bogata twórczość naukowa była przede wszystkim odpowiedzią na wyzwania społeczeństw europejskich, a potem na wyzwania problemów globalnych, z którymi Autor się spotykał. Nie jestem w stanie przeprowadzić analizy badań prof. Zubrzyckiego, jego zagadnień analizowanych oraz wyników, kształtowanych także przez przyjęte i stosowane metody. Dlatego wskażę tylko niektóre jego prace, w których przejawiają się ogólne cele.

Na pierwszym miejscu podkreślam badania nad problemami imigracji. Rzucany przez losy wojny do wielu krajów i kontynentów prof. Zubrzycki spotykał się z falami ludności przesuwanej i przerzucanej przez inwazje, fronty, eksterminacje, przez politykę ludobójstwa itp. Prof. Zubrzycki nie interesował się emigracją, lecz losami ludności przemiatanej przez świat, gdyż właśnie imigracja, czyli kompleksy zjawisk i procesów wywołanych postawami i aspiracjami tych mas szukających nowej ojczyzny, nowego domu i nowego sposobu życia, miała stać się wielkim problemem powojennego świata. Badania prof. Zubrzyckiego, właśnie nad imigrantami prowadzone w Wielkiej Brytanii, a potem w Australii, torowały drogi tym badaniom. Jest rzeczą zrozumiałą, że prowadził on badania nad imigrantami polskimi, gdyż odczuwał on wagę wiedzy w próbach ułożenia losów polskich wygnańców na obcych kontynentach.

Cechą charakterystyczną socjologii prof. Zubrzyckiego było łączenie socjologii z demografią. Socjologiczne badania świata powojennego często łączono z badaniami w zakresie ekonomii, historii, antropologii i innych dyscyplin, widząc w tym łączeniu teorii, pojęć, metod szczególnie korzystne sposoby uprawiania nauk społecznych. Prof. Zubrzycki należy do badaczy, którzy stosowali te metody ze szczególnym powodzeniem, zwłaszcza łączenie badań demograficznych z socjologicznymi.

Trzeba także podkreślić inną cechę innowacyjną badań Profesora, mianowicie jego wkład w rozwój badań stosowanych, łączenie teorii z praktycznymi zastosowaniami wyników jego badań, szczególnie stosowanie wyników badań socjologicznych w polityce społecznej, w polityce gospodarczej, w opracowywaniu reform szkolnictwa, a zwłaszcza w tworzeniu racjonalnej polityki kulturalnej, zmierzającej do tworzenia systemów społeczeństw wielokulturowych. W tym zakresie (rozwijania systemów wielokulturowych) prof. Zubrzycki położył wybitne zasługi. Materia wielokulturowości Australii jest szczególnie skomplikowana. Australia była częścią imperium brytyjskiego i "utrzymanie białej Australii" było ważnym nakazem polityki kulturalnej. Druga wojna światowa "zapędziła" do Australii liczne rzesze uchodźców europejskich, w tym także Polaków oraz Azjatów wypędzonych ze swoich krajów przez inwazję japońską. Było rzeczą zrozumiałą, że Anglosaska ludność Australii szukała metod rozwiązania licznych i trudnych nowych problemów, także w badaniach nauk społecznych. Kładła także nacisk na badania stosowane i opracowywanie nowych metod polityki federalnej australijskiej oraz polityki poszczególnych stanów. Badania prof. Zubrzyckiego, a zwłaszcza jego opracowania różnych raportów i zasad polityki miały szczególny charakter naukowych opracowań praktycznych.

W ten sposób przechodzę do wskazania cech dorobku organizacyjnego. Chcę wskazać, że spotykałem prof. Zubrzyckiego w Polsce, w Australii, oraz że spotykałem jego wpływ naukowy i praktyczny w Kanadzie. Australia i Kanada były dwoma krajami organizującymi politykę wielokulturowości i w obu krajach na czele instytucji tworzących tę politykę stali Polacy: Jerzy Zubrzycki w Australii i Stanisław Hajdasz w Kanadzie.

Sądzę, że dorobek w zakresie socjologii stosowanej wypracowany przez prof. Zubrzyckiego zostanie w przyszłości zebrany, uporządkowany i opracowany z punktu widzenia teorii socjologii. Sądzę także, że w przyszłości zostanie wydobyty i udostępniony wkład Jerzego Zubrzyckiego, oficera wojennego wywiadu i zostanie pokazana waga tych badań dla nauk społecznych.

Osobno trzeba omówić doświadczenie prof. Zubrzyckiego jako nauczyciela szkolnictwa wyższego. Było to najpierw doświadczenie studenta i początkującego pracownika nauki, a potem do-

świadczenia nauczyciela i kierownika badań. W pozycji nauczyciela Profesor występował w kilku krajach, zdobywając uznanie i wysoką ocenę swojej wiedzy pedagogicznej.

Sądzę, że wskazane wyżej cechy Profesora jako uczonego, organizatora badań naukowych, nauczyciela szkolnictwa wyższego, uzasadnia wniosek o nadanie godności doktora *honoris causa*. Zgadzam się w pełni z uzasadnieniem wniosku sformułowanym przez Radę Instytutu Socjologii UAM i podzielam jej pozytywną ocenę osiągnięć profesora Jerzego Zubrzyckiego. Jego służba ojczyźnie zarówno w czasach wojny, jak i w okresie powojennym przyczyniała się do utrzymania bytu narodowego Polski. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu jest szczególnie nastawiony na skupianie takich uczonych jak prof. Zubrzycki, utrzymujących żywotne wartości narodowe w zagranicznych instytucjach. Przyznanie mu tytułu doktora *honoris causa* jest głęboko zasłużonym aktem uznania i potwierdzeniem ważności jego trwającej dziesięciolecia pracy w służbie nauki polskiej.

Jan Szczepański